

PRO EUROPA

Gazeta Ligii PRO EUROPA Liga hírlapja – 12 / 2003

Smaranda Enache

AGONIE ȘI EXTAZ Societatea civilă în 2003

Nu găsesc o mai flagrantă antiteză decât aceea din titlu, pentru a ilustra soarta societății civile românești în 2003. Anul a debutat sub auspicii nefaste, Guvernul Năstase remarcându-se prin modificările dramatice aduse Ordonanței 26/2000, care abrogase orice formă de control guvernamental asupra societății civile. Prin adoptarea, în ianuarie 2003, a Ordonanței 37, guvernul Năstase a reușit să atingă culmile supreme ale controlului guvernamental asupra acesteia. Obsedat de unanimitate, premierul avea să promoveze, în regim de urgență, un act normativ căruia i se opuseseră, într-un glas, peste 160 de asociații și fundații din întreaga țară. Care erau, în esență, criticile la adresa Ordonanței 37? Înainte de toate, introducerea obligativității avizului ministerului de resort, drept condiție *a priori* a înregistrării de către judecătorii a unei asociații sau fundații. În dispreț total al libertății de asociere, garantată de Constituție... În dispreț total al principiului separării puterilor... Dar, guvernul PSD nu s-a multumit cu atât, a impus, în aceeași *ominosa* Ordonanță, criterii strict clientelare de acordare a statutului de utilitate publică. Pentru omul străzii, această sintagmă nu spune mai nimic, dar tradusă ea înseamnă acces direct la fondurile de la bugetul de stat, la facilități fiscale, chiar dreptul de a întemeia societăți comerciale.

La puțin timp după publicarea Ordonanței 37/2003, o altă mizerie guvernamentală se profila la orizontul democrației noastre originale: asociațiile și fundațiile – propunea PSD –, să poată finanța partide politice! Fondurile de la bugetul de stat, spălate în neprihănite ngo-uri pesediste, s-ar fi putut transforma, fără control public, în campanii electorale curate. În fine, spre toamna anului preelectoral 2003, înainte de a fi demisă pentru corupție în utilizarea fondurilor europene, dna ministru al integrării europene, Hildegard Puwak, lansa un ultim atac abject asupra societății civile românești, prin promovarea unei „strategii de dezvoltare” a sectorului neguvernamental de către guvern! Un fel de școală de poeți proletcultiști a mileniului III.

Nu ar fi corect să încheiem pomelnicul fărădelegilor (stricto sensu) PSD la adresa societății civile românești fără să amintim, măcar în trecut, conivența unor înalți delegați

UE sau USAID cu programul PSD de asasinare a independenței sectorului terțiar din România. Au devenit tot mai insistente zvonurile că finanțările ar fi destinate exclusiv ong-urilor cumiți, inodore, incolore și insipide, obediente, alcătuite din tehnocrați civici neutri. Birocraților le repugnă radicalismul unor ong-uri muribunde, care contrazic rapoartele lor rozulii despre progresele României. Oricum, nu mai e mult de ras, au rămas doar 5-6 oengeuri de executat în toată țara.

Corolarul acestei opere de decimare rămîne rușinoasa listă „Năstase-trei fundații” cuprinzând asociațiile și fundațiile care au obținut statutul de utilitate publică sub guvernul PSD. 10 (zece) din 15 (cincisprezece) îi au ca președinți fie pe... premierul Adrian Năstase, fie... alți demnitari psd! Incredibil, dar adevărat. (*Vezi lista în pagina 2*)

Ajuns la acest punct al descrierii agoniei sectorului neguvernamental, pe nedrept aruncat la groapa ecologică de un ilustru intelectual liberal, cititorului nostru ar putea să i se pară suspectă amnezia autorului și să intervină, evocând și momentele de extaz, cum ar fi Gala Societății Civile, o superbă etalare de victorii, de la campania Roșia Montană, la campania SOS Vama Veche. Noi înșine campaniilor învederați, prin grația lui Dracula, admitem că 2003 a însemnat și clipe de extaz, că există mii de voluntari care se dedică, fără fonduri europene, îngrijirii vîrstnicilor sau celor cu dezabilități, ecologizării rîurilor, salvării copiilor. Tocmai din respect pentru ei, rămîne durerea și revolta absenței lor de pe lista utilității publice.

La 15 ianuarie 2004, guvernul Adrian Năstase a răsucit definitiv cuțitul într-o rană deschisă, acordînd acest statut de invidiat, menit să constituie confirmarea unei înalte valori morale, Uniunii Cadrelor Militare în Retragere și Rezervă, a Gral Corp de Armată (r) Iulian Topliceanu. Chiar cel găsit nevinovat, în decembrie 2003, de moartea a 26 clujeni și rănirea altor 101 în timpul reprimării de către Armata a IVa a Transilvaniei, aflată sub comanda sa, a Revoluției Române. Cu aceasta cercul s-a închis, ultima carte de vizită, pătată cu sînge tînăr, s-a înfipt și ea în panoplia „România Curată” a PSD. Restul e tăcere.

CALENDAR * N A P T Á R

4-6 decembrie – Forum Intercultural al Centrului Intercultural LPE intitulat *Utilizarea limbii minorităților în emisiunile de radio și televiziune*, organizat de Liga Pro Europa la Sinaia.

6 decembrie – *Drepturile omului*, curs la Colegiul Democrației susținut de Haller István.

10 decembrie – *Libertatea de asociere*, masă rotundă organizată de Liga Pro Europa și Fundația Alpha Transilvania cu ocazia Zilei Internaționale a Drepturilor Omului. Din partea LPE au participat Haller István și Szokoly Elek.

16 decembrie – *Tradiții de Crăciun*, atelier la Colegiul Democrației, susținut de Mircea Suhăreanu și Kovács Gyöngyvér

18 decembrie – *De Ziua Minorităților Naționale* din România lansarea și distribuirea publicației dedicate acestei zile.

21 decembrie – *Depunere de coroane* de Ziua Revoluției la monumentul dedicat martirilor.

decembrie 4-6 – *A kisebbségek nyelvének használata a rádió- és televízióadásokban* című Interkulturális Fórum a Pro Europa Liga Interkulturális Központja szervezésében Sinaia-n.

6 decembrie – Haller István előadása az *emberi jogokról* a Demokrácia Kollégiuma keretében.

decembrie 10 – *A társulási szabadságról*, kerekasztal a Pro Europa Liga és az Alpha Transilvania Alapítvány szervezésében, az Emberi Jogok Nemzetközi Napja alkalmából. A PEL részéről Szokoly Elek és Haller István vett részt.

decembrie 16 – *Karácsonyi szokások* a Demokrácia Kollégiuma műhelygyakorlata Mircea Suhăreanu és Kovács Gyöngyvér irányítása alatt.

decembrie 18 – *A Nemzeti Kisebbségek Napja* alkalmából készített kiadvány bemutatása és terjesztése.

decembrie 21 – *Koszorúzás* a Forradalom Napja alkalmából a mártírok emlékművénél.

Organizații neguvernamentale care au primit statutul de utilitate publică

Uniunea Teatrală Română (UNITER)
H.G. 746/31.08.2000, M.O. 443/06.09.2000
președinte: Ion Caramitru

Liga Apărării Drepturilor Omului (L.A.D.O.)
H.G. 971/19.10.2000, M.O. 527/26.10.2000
președinte: Nicolae Ștefănescu-Drăgănești

Fundația arte și meserii Floare Albastră
H.G. 1.055/06.11.2000, M.O. 566/15.11.2000

Organizația pentru Apărarea Drepturilor Omului
H.G. 1.183/28.11.2000, M.O. 627/04.11.2000
președinte: Florentin Schalețchi

Uniunea de Creație Interpretativă a Muzicienilor din România
H.G. 1.242/29.11.2000, M.O. 634/06.12.2000
președinte: Ștefan Gheorghiu

Uniunea Arhitecților din România (U.A.R.)
H.G. 1.361/20.12.2000, M.O. 710/30.12.2000
președinte: Șerban Sturdza

Asociația Generală a Vânătorilor și Pescarilor Sportivi din România
H.G. 259/22.02.2001, M.O. 110/05.03.2001
președinte: Adrian Năstase

Asociația Armatorilor și Operatorilor Portuari-Fluviali din România
H.G. 356/04.04.2001, M.O. 178/09.04.2001
președinte: Viorel Ștefan, senator PSD

Asociația Națională a Agențiilor de Turism din România
H.G. 1.195/27.11.2001, M.O. 795/13.12.2001
președinte: Cornel Găină

Fundația Europeană Titulescu
H.G. 602/13.06.2002, M.O. 436/21.06.2002
președinte: Adrian Năstase

Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale
H.G. 664/20.06.2002, M.O. 486/08.07.2002
președinte: Adrian Năstase

Comitetul Național Român pentru Drepturile Copilului
H.G. 1137/17.11.2002, M.O. 776/24.11.2002

Uniunea Autorilor și Realizatorilor de Film din România
H.G. 822/10.07.2003, M.O. 522/21.07.2003
președinte: Sergiu Nicolaescu, senator PSD

Fundația Pop de Popa pentru Ocrotirea Bolnavilor cu Afecțiuni Cardiovasculare
H.G. 1134/25.09.2003, M.O. 692/03.10.2003
Președinte: Ioan Pop de Popa, senator PSD

Fundația Crucea Alb-Galbenă din România
H.G. 1153/02.10.2003, M.O. 710/10.10.2003

Asociația de Autoajutorare a Diabeticilor și Bolnavilor Oncologici
H.G. 1154/02.10.2003, M.O. 711/13.10.2003

Uniunea Cineaștilor din România
H.G. 1184/09.10.2003, M.O. 716/14.10.2003
președinte: Mihnea Gheorghiu, membru al CC al PCR (1969-1984), fost președinte al Academiei de Științe Sociale și Politice, (1975-1989), aflata sub autoritatea CC al PCR.

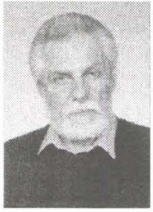
Fundația Consiliul Național Român pentru Refugiați
H.G. 1268/04.11.2003, M.O. 792/11.11.2003

Fundația Project on Ethnic Relations - Filiala România
H.G. 1565/18.12.2003, M.O. 005/06.01.2004
președinte: Dan Pavel

Asociația George C. Marshall - România
H.G. 14/08.01.2004, M.O. 49/20.01.2004
secretar general: colonel Mihai Tăparlea, consilier al secretarului de stat din Ministerul Apărării Naționale, George Cristian Maior, membru PSD

Uniunea Națională a Cadrelor Militare în Rezervă și în Retrageră „Alexandru Ioan Cuza”
H.G. 20/15.01.2004, M.O. 140/06.01.2004
președinte: General Corp de Armată (r) Iulian Topliceanu

Autonomia-bat-o-vina

De câteva zile asistăm la o nouă bulversațiune națională. Presa umple aproape zilnic pagini întregi cu declarații belicoase sau picante. Motivul/pretextul de astă dată a fost furnizat de inițiativa legislativă a Consiliului Național Secuiesc privind statutul de autonomie al Ținutului. Dacă acum câteva săptămîni, cu ocazia înființării Consiliului, fusese contestată înșăși existența secuilor (cine dracu mai sînt și ăștia?) și a Secuimii (care, asemenea pielii de șagri, nu e lesne de conturat), acum, mai îngăduitori, contestatarii „naționale” s-au limitat la a pune la stîlpul infamiei doar inițiativele autonomiste ale acestora. Reacția cea mai reprezentativă a fost exprimată de „părintele” Constituției, senatorul Antonie Iorgovan, care a reușit să-și exhibe toate frustrările acumulate se pare de-a lungul anilor de lider „neînțeles” al Legiutorului român, concurat neloial, cum dăduse de înțeles, de însuși liderul partidului din care face (deocamdată) parte, deși poartă pe umeri (și-n piept) toată responsabilitatea sacră a integrității neamului și a glodului. Manifestările domniei sale publice mergînd de la insulte pînă la amenințări și violență fizică ilustrează și paleta nuanțelor atitudinale ale diferiților lideri politici, de la reprezentantul celui mai obscur partiduleț la președintele țării. Acesta din urmă limitîndu-se, de la înălțimea responsabilității funcției sale, la nuanțe mai puțin expresioniste.

Dar, despre ce este vorba, de fapt? De ce este atît de mare supărarea făcătorilor de legi în fața unei inițiative legislative de autonomie teritorială – fără șanse reale de izbîndă într-un viitor previzibil într-un Parlament dominat copios de o majoritate care are „pîinea și cuțitul” legiferării în mînă, totalmente impermeabil la orice tentativă de a „aduce atingere caracterului național, unitar și indivizibil” al statului român?

(Să fie oare furia neputinței de a recurge la mijloacele „tradiționale” de intimidare și presiune cu care, în spatele cortinei de fier puteau opera pînă de curînd în voie? Neputința bastonului de cauciuc în fața privirilor – mai mult sau mai puțin – vigilente ale unei lumi a libertății și a prosperității către care tînjim și noi, nu-i așa? Dar o lume care este a prosperității tocmai pentru că este o lume a ...libertății?)

Și iată și cuvîntul cheie: *libertatea*. (O noțiune nu tocmai comodă, nu numai pentru că ea trebuie recucerită zi de zi, ci pentru că ea înseamnă nu numai libertatea mea ci și a celuiilalt). Pentru că, dacă veni vorba de autonomie, ce concept este mai indestructibil legat de cel de *libertate* decît tocmai conceptul de *autonomie*. Ce altceva este autonomia decît o formă de expresie a libertății, o formă de organizare socială care se administrează liber. „Drept (al unui stat, al unei regiuni, al unei naționalități sau al unei minorități naționale etc.) de a se administra singur în cadrul unui stat condus de o putere centrală. Situație a celui care nu depinde de nimeni, care are deplină *libertate* în acțiunile sale.” (DEX). „Un teritoriu sau o comunitate care se administrează *liber*, se guvernează după propriile sale legi, în interiorul unei organizații mai vaste conduse de o putere centrală sau în conformitate cu niște reglementări specifice.” (Dicționarul Larousse).

Nu trebuie să fii un geniu al logicii sau să cazi pradă jocului spiritual al raționamentelor forțate ca să ajungi la concluzia că absența autonomiei – individuale sau comunitare – este sinonimă cu absența libertății. Ceea ce mă surprinde (?), mi se par a fi declarațiile unor lideri liberali – pardon, *național-liberali* – care exprimă profunda lor îngrijorare față de tendințele teritoriale autonomiste. Ale regiunilor în general, dar ale minorităților în

special. Autonomia – această valoare supremă a liberalismului – este contestată, iată, tocmai la ea acasă, dacă subiectul este la *plural*, dacă o comunitate de indivizi care se simt diferiți – capetele rotunde spre exemplu, printre capetele țuguite sau invers – revendică părții ceea ce se cuvine în mod automat și „divin” întregului. Dar logica și politica rar fac casă bună împreună.

După ce și-au dat seama că a țîri inițiativa secuiescă în fața Consiliului Superior de Apărare a Țării este nu numai nedemocratic ci și ilegal (dar ce ne pasă), președintele Statului și al Consiliului amintit iese în public cu un verdict de nuanță mai blîndă (arogîndu-și în prealabil – tot ilegal, dar ce ne pasă – și rolul Parlamentului): autonomia pe criteriul *etnic* „este nedemocratică și în discordanță cu prevederile europene”. Și în sinceritatea sa, poate involuntară, mai adaugă: „Va judeca și Parlamentul (corect! n.n.), vor judeca și alții (oare cine? n.n.). Noi am ținut să dăm *acest semnal* pentru fondul chestiunii.” (Oare cui se adresează semnalul lansat de președintele tuturor cetățenilor? n.n.)”

Analizînd declarația prezidențială să zăbovim mai întîi puțin asupra termenului „etnic” utilizat cu predilecție. Oare despre „autonomie pe criteriul *etnic*” este vorba într-adevăr?

Nu putem să nu observăm că termenul „etnic” este folosit în mod abuziv în sens negativ, chiar peiorativ. (Deși unii îl folosesc pentru a evita confuzia dintre cele două sensuri ale termenului de „național”, cel politic și cel cultural). Asocierea termenului „etnic” cu cel „tribal”, făcîndu-se adesea în subliminal trimitere la era primitivismului social în care triburi sălbatice – citește: etnii – se războiau între ele consumîndu-și în final adversarii în cadrul unui festin copios, le vine ca o mînușă politicianilor „naționali” (deci neetnici) gata oricînd să discrediteze orice concept asociat acestuia. Astfel autonomia catalogată „etnică” devine un fel de bau-bau, o etichetă sinonimă cu o condamnare fără judecată.

Ce este de fapt acest „etnic” care în realitate nu are nimic de-a face cu sensul adevărat al termenului. În ce constă caracterul „etnic” al inițiativelor autonomiste? O știu foarte bine și utilizatorii obișnuiți ai termenului: acest „etnic” atît de amenințător nu este altceva decît caracterul *cultural* specific al unui individ sau al unei comunități, a cărei dimensiune determinantă, dar nu unică, este specificul lingvistic. Așa zisa „autonomie pe criteriul etnic” – o știu bine și utilizatorii preferați ai termenului – nu este altceva decît banala *autonomie culturală*, bine reprezentată în majoritatea tratatelor internaționale la care și România este parte.

În altă ordine de idei, un aspect interesant asociat conceptului de autonomie este confuzia indusă cu bună știință în privința domeniului, a extinderii acesteia în spațiu. Cum conceptul în sine nu poate fi totuși contestat fiind unul dintre pilonii democrației însăși, se încearcă limitarea acesteia exclusiv la nivel local, singurul termen utilizat chiar și în legea care reglementează domeniul fiind cel de *autonomie locală*. Dar cum descentralizarea este una dintre criteriile democratizării și, prin urmare, a integrării noastre europene, iar următorul nivel al împărțirii administrativ-teritoriale a țării este județul, noțiunea de autonomie locală a fost extinsă printr-o logică *sui generis* și la autonomia *județeană*, botezată tot *locală*. (Cum de și-a permis dl Iliescu să vorbească despre „autonomie teritorială” în declarația amintită atîta timp cît noțiunea este „neconstituțională”?) Mă rog, omul sfințește autonomia. Dacă însă conceptul de autonomie este extins – în cadrul aceleiași logici – la nivelul regional (NUTS 2, nu-i așa), tot mai dificil de botezată „locală”, încercîndu-se să i se dea o configurație cît de cît rațională și obiectivă (nu neapărat ca în cazul „regiunilor de dezvoltare”), demersul este respins cu

vehemență făcându-se apel la Codul penal (art.166¹, unic în sistemul juridic european, strecurat pe șest în mapele unui Parlament adormit în ultimul moment al domniei patruleterului roșu în noiembrie 1996, un subiect care merită dezvoltat). Astfel schizofrenia legiuitorilor noștri în materie de autonomie „locală” nu este depășit decât de dublul limbaj și de reflexele sale autoritariste în cazul lezării idolilor. Asta pe de o parte.

Pe de altă parte, referitor la aceeași noțiune – autonomia – , s-ar conveni totuși ca cei care se îndoiesc de legitimitatea acesteia să-și pună întrebarea: care este rațiunea și legitimitatea oricărei autonomii? Ce anume justifică acordarea unui statut autonom unei unități teritoriale față de altă unitate teritorială? Răspunsul nu poate fi decât unul de bun simț: specificitatea, particularitatea. Specificitatea caracteristicii de a fi altfel decât cel de alături: individ, localitate sau regiune. Dacă totul e o apă și-un pământ, dacă toți indivizii sînt aidoma capetelor țuguiate, dacă toate regiunile sînt doar „statistice”, configurarea lor putînd fi aleatorie sau la chermul mai marilor zilei, autonomia devine una dintre multiplele „forme fără fond”, golită de conținut și sens, o găselniță la modă sau praf în ochii comisarilor de la Bruxelles.

Este evident că majoritatea zdrobitoare a autonomiilor „neeuropene” ale Europei sînt *autonomii teritoriale* cu caracter specific: *cultural, lingvistic, național* dacă vreiți, firește în sens cultural –, „*etnic*” dacă vreiți, după terminologia preferată de liderii politici de la București. Tocmai acest specific le atribuie legitimitate și rațiune. Așa este Catalonia locuită de catalani, Țara Bascilor de basci, Galicia de galicieni, Asturia de vorbitori de limba asturiană în Spania, Tirolul de Sud de țirolezi de limbă germană, Vallée d’Aost de francezi, Sardinia de sarzi în Italia, Insulele Aland de suedofoni în Finlanda, zona Flensburg din Schleswig-Holstein de danezi, Insulele Feroe de feroezi în Danemarca, Frizland de frizi în Olanda etc., ca să nu vorbim decât de state mai mult sau mai puțin „unitare”, care au știut să trateze chestiunea autonomiei cu seninătatea conștiinței legitimității stăpînului pe situație. Mă tem că dl Iliescu s-a referit la o altă Europă atunci cînd a catalogat proiectul de autonomie a secuilor drept „neuropean”, o Europă aflată mai de grabă la răsărit decât la apus. Dar fiecare cu obișnuințele sale orientative. Teama domniilor lor față de orice fel de autonomie (și descentralizare!) este cu atît mai accentuată, se pare, cu cît trendul european (în ciuda opoziției, a conservatorismului reacționar al unor state naționale din UE) este tocmai autonomia, regionalismul și, *horribile dictu*, federalismul.

Ieșirile isterice ale „părintelui” Constituției împotriva unui demitar al statului (de drept?) român de același rang (chiar dacă minoritar) în afara tribunei Parlamentului, trădează multe despre filozofia politică a acestor personaje care conduc și astăzi România. Atunci cînd cineva ajunge iar și iar la uzatele stereotipuri șovine de genul „mănînci pîine românească”, strigat în gura mare la un post public de televiziune, sînt date în vileag gîndurile profunde ale celor care au ticluit Legea fundamentală și penală a României în felul în care ea există, mai de grabă ca instrument de constrîngere și intimidare decât de organizare rațională a libertății. Demonstrează că acești domni contestă de fapt în continuare statutul de cetățeni cu drepturi egale al „alogenilor”, li se contestă drepturile derivate din statutul lor de contribuabili punîndu-se la îndoială pînă și capacitatea lor de a produce pîinea pe care o mănîncă. Nemăsurata agresivitate ale acestor personaje politice poate fi explicată poate tocmai prin sentimentul de frustrare în fața unor evoluții inevitabile. Paradoxal, în ciuda evidentei lipse de șanse pe termen scurt a inițiativei legislative secuiești, seninătatea certitudinii pe termen lung le aparține. Dacă supraviețuiesc, s-ar putea că de astă dată istoria să lucreze pentru

ei. Ar fi frumos ca dreptul revendicat să le fie acordat tocmai de statul al cărui cetățeni sînt, prin decizia majorității constitutive al acestuia, ca în cazul țărilor civilizate enumerate.

Celor, care intimidăți de isteria „separatistă” continuă să stea cu frica-n sîn că autonomia „etnică” duce în mod inevitabil la separarea (?) unei etnii, a unei comunități naționale dintr-un teritoriu (fie el chiar și Ținutul Secuiesc) căruia i se acordă statutul de „autonomie teritorială pe criteriu etnic”, cei „neseparați” pierzîndu-și astfel drepturile (ori poate privilegiile?), ar trebui să li se spună cu același entuziasm și fermitate că tocmai proiectul statutului de autonomie al Ținutului Secuiesc ca și Rezoluția 1334 a Consiliului Europei bazat pe Raportul Gross sînt acele documente (oare cîți le-au citit?) care oferă protecție „«minorității în cadrul minorității», astfel încît membrii componentei majoritare a statului sau alte minorități să nu se simtă amenințate de puterile conferite entității autonome” (Rezoluția 1334, pct.21), în cadrul unor reglementări în care dispăre deosebirea discriminativă (și nedreaptă) dintre majoritar și minoritar, autonomia teritorială „etnică” oferind egalitate deplină tocmai „etniilor” care locuiesc în regiunea respectivă. Ce este diabolic în asta? Dacă nu cumva faptul că nu concordă cu „proiectul național” al naționalismului interbelic, care-și propusese – asemenea multor țări învecinate – idealul „un stat-o națiune”?

Poți fi secuii sau nu. Eu întîmplător nu sînt, deși trăiesc de aproape jumătate de secol în capitala neoficială a Secuimii. Poate să-ți placă proiectul de autonomie a Ținutului Secuiesc sau nu. Mie întîmplător nu-mi place pentru că crează iluzia – ca și pe vremea Regiunii Autonome Maghiare – că problemele comunității maghiare din România sînt astfel rezolvate integral, deși 2/3 din locuitorii maghiari rămîn în afara acestei autonomii. Dar a contesta dreptul secuilor (sau a moților, a oltenilor, a bucovinenilor etc.) de a-și revendica autonomia cultural-teritorială în zonele în care trăiesc „în număr semnificativ” – adică autoadministrarea treburilor care îi privesc direct și personal – în numele unei unități naționale confuze și abstracte este sinonim cu negarea unei „ordini constituționale” democratice, a statului de drept și a valorilor europene la care se apelează mereu la fel ca pînă nu de mult la tezele congreselor PCR.

Nu sînt secuii și nu fac parte din Consiliul Național Secuiesc. După cum am spus, nici nu le împărtășesc întocmai ideile. Un regionalism „transetnic” care să sublinieze identitatea noastră regională comună dar și cea culturală specifică a comunităților care o compun, în care să-și găsească locul și autonomia secuiesc, îmi stă mai aproape de inimă. Consider însă că manipularea noțiunilor politice și negarea experiențelor europene în domeniu este o acțiune perversă, antidemocratică și antieuropeană. Îmi vine greu să cred că juriști de nivelul celor care s-au expus cu ocazia recentelor dezbateri să ignore practica și legislația europeană în domeniu. Dacă le ignoră, este un vot de blam la adresa nivelului lor profesional. Dacă nu le ignoră, tăcerea lor indică nivelul lor moral.

Rezoluția 1334 a Consiliului Europei nu întîmplător se intitulează „experiențe pozitive ale regiunilor autonome ca sursă de inspirație pentru soluționarea conflictelor în Europa”. Întrebarea este dacă elita politică românească dorește să se *inspire* din *experiențele pozitive* ale unui document european din 2003, ca acesta, sau din ideologia secolului al 19-lea a „conceptului de stat-națiune, care consideră suveranitatea națională și *omogenitatea culturală* ca primordiale” (Rezoluția 1334, pct.3)? Dorește ca România să se integreze într-o Europă a secolului 21 sau 19?

Dilema – ca și responsabilitatea față de viitorul propriei națiuni – le aparține.

RECOMANDĂRILE

de la Sinaia asupra utilizării limbilor minoritare în presa audiovizuală în România

Între 4-6 decembrie 2003 s-a desfășurat la Sinaia cea de-a XI-a ediție a Forumului Intercultural al Ligii Pro Europa. Participanții, reprezentanți ai uniunilor minorităților naționale, ai studiourilor teritoriale și centrale ale posturilor de radio și televiziune publică, ai unor posturi private de radio, ai Direcției de Relații Interetnice, ai Avocatului Poporului precum și ai unor organizații neguvernamentale active în domeniul dialogului interetnic și intercultural, luând în discuție Recomandările Înalțului Comisar pentru Minorități și ale Reprezentantului Libertății Presei al OSCE — prezentate la Conferința „Use of Minority Language in Broadcast Media” desfășurată între 24 și 26 Octombrie 2003 la Viena, au elaborat următoarele:

I. Pornind de la următoarele principii generale:

1. Libertatea de expresie

Libertatea de expresie a fiecărei persoane, inclusiv cea a persoanelor aparținând minorităților naționale, include dreptul de a primi, a solicita și a împărtăși informații și idei în limba și prin mijloacele mass media pe care le preferă, fără nici o imixtiune și indiferent de granițe. Exercițarea acestei libertăți poate fi supusă numai limitărilor stabilite de dreptul internațional.

2. Diversitatea lingvistică și culturală

Statul trebuie să garanteze libertatea de alegere prin crearea unui mediu propice, în care poate înflori o varietate de idei și de informații comunicate în diferite limbi.

3. Protejarea identității

Toate persoanele, inclusiv persoanele aparținând minorităților naționale, au dreptul de a-și păstra și dezvolta identitatea, inclusiv prin folosirea limbii (limbilor) lor, în și prin presa audiovizuală.

4. Egalitatea și nondiscriminarea

Toate persoanele, inclusiv persoanele aparținând minorităților naționale, au dreptul să se bucure de libertatea de expresie și să-și păstreze și dezvolte identitatea în și prin media audiovizuală în condiții de egalitate și fără discriminare. Statul trebuie să ia măsuri speciale și concrete, acolo unde este necesar, pentru a asigura persoanelor aparținând minorităților naționale posibilitatea de a se bucura de egalitate reală în ce privește folosirea limbii lor în media audiovizuală.

II. Pentru a asigura punerea în practică a principiilor menționate, se vor elabora următoarele politici:

1. Statul trebuie să elaboreze politici referitoare la folosirea limbii (limbilor) minoritare în mass media audiovizuală. Politicile trebuie să se bazeze pe evidențierea nevoilor persoanelor aparținând minorităților naționale de a-și păstra și dezvolta identitatea. În elaborarea și aplicarea acestor politici, persoanele aparținând minorităților naționale trebuie să se bucure de o participare efectivă, inclusiv în procesele consultative și în reprezentarea în cadrul instituțiilor și organismelor relevante. În elaborarea și aplicarea acestor politici, consultarea reprezentanților mass-media este recomandată.

Participanții la Forum au subliniat faptul că statul ar trebui să acorde o atenție sporită elaborării politicilor pentru emisiuni adresate comunității romilor datorită dispersiei foarte mari a acestei comunități, precum și diferențelor regionale. Statul ar trebui să consulte toate organizațiile reprezentative ale acestei comunități în elaborarea politicilor care o vizează.

2. Organisme de reglementare independente ar trebui să fie responsabile pentru implementarea și aplicarea politicilor Statului. Aceste organisme ar trebui să fie înființate și să funcționeze în mod transparent.

3. Politica statului ar trebui să sprijine serviciile publice de

radiodifuziune și televiziune care ofera o paletă largă și echilibrată de emisiuni informative, educative, culturale și de divertisment de înaltă calitate pentru a veni în întâmpinarea, *inter alia*, nevoilor persoanelor aparținând minorităților naționale. Statul trebuie să mențină și, unde este cazul, să creeze condițiile financiare, tehnice sau de altă natură pentru ca serviciile publice de radiodifuziune și televiziune să își îndeplinească mandatele.

4. Politica statului ar trebui să faciliteze înființarea și menținerea în funcțiune de către persoanele aparținând minorităților naționale a mediilor audiovizuale în propria limbă.

III. Pentru realizarea acestor politici, este necesar ca reglementările să răspundă următoarelor exigențe:

1. Permisivitatea reglementărilor

Statul poate reglementa mass media audiovizuală pentru protecția și promovarea libertății de expresie, diversității culturale și lingvistice, păstrării și dezvoltării identității culturale și pentru respectarea drepturilor sau a reputației celorlalți. Astfel de reglementări, inclusiv acordarea licenței, trebuie stabilite prin lege, în baza unor criterii obiective și nediscriminative și nu trebuie să aibă ca scop sau efect restrângerea difuzării audiovizuale în limbile minoritare.

Participanții la Forum au subliniat și necesitatea de a se face o distincție clară între emisiunile pentru minorități, realizate de către minorități în limba minorităților naționale și emisiunile despre minorități realizate în scopul cunoașterii de către majoritari a acestor comunități. Timpii acestora din urmă nu ar trebui să afecteze timpii emisiunilor pentru minorități.

2. Promovarea limbilor

În reglementarea folosirii limbii în media audiovizuală Statul poate promova folosirea limbilor minoritare și regionale. Sînt de preferat măsurile de promovare a uneia sau mai multor limbi și care nu restrîng folosirea altor limbi. Statul nu poate interzice folosirea nici unei limbi în media audiovizuală. Măsurile de promovare a oricărei limbi în media audiovizuală nu trebuie să restrîngă dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a beneficia de drepturile lor.

3. Proporționalitatea reglementărilor

Orice reglementare, fie ea prescriptivă sau proscriptivă, trebuie să urmărească un scop legitim și să fie proporțională cu acel scop. În evaluarea proporționalității oricărei reglementări, trebuie luați în considerare factori specifici privind natura mass mediei și contextul social mai larg. Printre astfel de factori se numără:

- Natura și obiectivul măsurii, inclusiv potențialul său de contribuție la calitatea și echilibrul programelor, avînd ca scop protecția și promovarea libertății de expresie, diversității culturale și lingvistice și păstrarea și dezvoltarea identității culturale.

- Contextul politic, social și religios existent, inclusiv diversitatea culturală și lingvistică, structurile de administrație și caracteristicile regionale.

- Numărul, varietatea, întinderea geografică, caracterul, funcția și limbile serviciilor de radiodifuziune și televiziune disponibile — fie

(continuare din pag. 5)

ele publice, private sau străine – la toate nivelele (național, regional și local). Costurile financiare suportate de publicul diferitelor servicii, posibilitățile tehnice de receptare, cantitatea și calitatea programelor, atît sub aspectul programării timpului de antenă, cît și sub cel al tipului de emisiuni, constituie toate considerații relevante.

- Drepturile, nevoile, dorințele exprimate și natura publicului receptor, inclusiv mărimea sa exprimată numeric și concentrarea sa geografică, la fiecare nivel (național, regional și local).

Participanții la Forum au subliniat faptul că statul ar trebui să ia de îndată măsuri de promovare a egalității de șanse prin acordarea de timp de emisie și fonduri suplimentare minorităților pe cale de dispariție.

4. Restricțiile de traducere

Emisiunile în limbile minoritare nu ar trebui supuse impunerii unor cerințe disproporționate sau inoportune de traducere, dublare, postsincronizare sau subtitrare.

Participanții la Forum au subliniat totodată interesul comunităților respective în facilitarea accesului populației majoritare și a celorlalte minorități prin intermediul traducerilor.

5. Difuzarea transfrontalieră a programelor

Receptarea liberă a programelor transfrontaliere, fie direct sau prin intermediul retransmiterii sau redifuzării, nu trebuie interzisă pe criteriul limbii. Totodată, receptarea programelor străine într-o limbă minoritară nu scutește statul de obligația de a facilita programele produse intern în acea limbă, după cum nu justifică o reducere a timpului de antenă în acea limbă.

IV. Pentru promovarea limbilor minoritare este necesar:

1. Sprijinul statului

Statul trebuie să sprijine programele în limbile minoritare. Acest lucru poate fi realizat, printre altele, prin prevederea accesului la timp de antenă, subvenții și dezvoltarea de capacități pentru programele în limbi minoritare.

2. Accesul la posturile de radio și televiziune

Statul trebuie să asigure un acces semnificativ pentru emisiunile în limbi minoritare prin, între altele, alocarea de frecvențe, înființarea și sprijinirea posturilor de radio și televiziune și programarea emisiunilor. În această privință, trebuie luate în considerare numărul, concentrarea geografică și locația persoanelor aparținând minorităților naționale, dimpreună cu nevoile și interesele lor. Existența posturilor de radio și televiziune în limbile minoritare la nivel regional sau local nu justifică excluderea programelor în limbile minoritare la nivelul posturilor naționale, inclusiv pentru minoritățile dispersate.

A. Frecvențele

- Cînd acordă licențele, Statul trebuie să ia în considerare asigurarea de frecvențe pentru difuzarea pe anumite posturi, în totalitate sau parțial, de emisiuni în limbile minoritare.

- Statul trebuie să ia în considerare asigurarea de "posturi deschise" – adică facilitarea transmiterii de programe care folosesc aceeași frecvență, împărțite de o serie de grupuri lingvistice din zona deservită – acolo unde există limitări tehnice ale numărului de frecvențe disponibile și/sau grupuri care nu au suficiente resurse pentru a-și susține servicii proprii.

B. Posturile de radio și televiziune

- Statul trebuie să ia în considerare înființarea de instituții audio-vizuale în limbi minoritare.

- Statul trebuie să ia în considerare, de asemenea, crearea de condiții favorabile (financiare sau de altă natură) pentru a încuraja posturile private în limbile minorităților. Acest lucru poate fi realizat prin alocarea de licențe, prin licitație de oferte sau ca răspuns la propunerea unui candidat. Statul poate, de asemenea, alege să scutească posturile de radio și televiziune în limbile minorităților naționale de la legislația competitivității sau să creeze regimuri speciale pentru a le ușura de anumite poveri administrative.

Participanții la Forum au subliniat faptul că statul ar trebui să întărească și să dezvolte studiourile regionale care sînt cele mai în măsură să promoveze emisiuni de radio și televiziune în limbile minoritare, date fiind diferențele semnificative de proporționalitate între cele două nivele. În plus, în cazul unor comunități minoritare (de exemplu, cazul comunităților romilor, comunității armenilor și comunității evreilor, ceangăilor) nevoile comunităților sînt diferite la nivel local-regional de cele la nivel național. Participanții au arătat că numai la nivel regional se pot găsi formulele cele mai adecvate de a răspunde nevoilor comunităților minoritare. La acest nivel, și în conformitate cu necesitățile comunităților minoritare, ar trebui stabilită și limba de realizare și difuzare a acestor emisiuni.

C. Programarea

Statul trebuie să se asigure că timpul alocat și programarea emisiunilor în limbile minoritare reflectă numărul și concentrarea minorităților naționale și corespunde nevoilor și intereselor acestora. Trebuie, de asemenea, acordată atenție asigurării minimumului de timp necesar minorităților mici pentru a avea acces semnificativ la radio și televiziune în limba proprie. Aceste obiective pot fi atinse prin acordarea licențelor, inclusiv prin stipularea lungimii și programării emisiunilor în limba minoritară.

Participanții la Forum au subliniat faptul că emisiunile pentru minorități trebuie difuzate la ore de *audiență maximă (prime time)* sau la ore la care persoanele aparținînd acestor comunități pot urmări aceste emisiuni.

3. Finanțarea publică

Statul trebuie să ia în considerare asigurarea de sprijin financiar pentru emisiunile în limbile minoritare. Acest lucru se poate realiza prin finanțare directă, regimuri de finanțare/impozitare favorabile și scutirea de la anumite taxe care se plătesc la acordarea licenței sau la modificarea ei. Pentru a asigura o egalitate efectivă, posturile în limbi minoritare ale comunităților reduse numeric pot necesita din totalul resurselor disponibile fonduri sau facilități disproporționate față de mărimea lor procentuală. Statul trebuie să încurajeze și să faciliteze, inclusiv prin asigurarea de asistență financiară, producția și distribuția de emisiuni în limbile minoritare.

Participanții la Forum au arătat că statul trebuie să asigure fonduri separate din care să fie retribuită munca redactorilor și colaboratorilor care provin din rîndul comunităților minoritare.

4. Dezvoltarea capacităților

Statul trebuie să contribuie la dezvoltarea capacităților de producție media în limbi minoritare. Aceasta se poate realiza prin sprijin tehnic în distribuirea producțiilor în limba minoritară atît pe plan intern cît și extern și prin facilitarea difuzării transfrontaliere a programelor în limbile minoritare. În plus, Statul ar trebui să ia în considerare sprijinirea educației și pregătirii de personal pentru producția media în limbi minoritare.

Participanții la Forum au subliniat faptul că statul ar trebui să organizeze cursuri de formare de personal specializat – provenit din rîndul comunităților minoritare – personal care să servească exclusiv emisiunile pentru minorități.

ZIUA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA

De ce este ziua de 18 decembrie ziua minorităților naționale?

La 18 decembrie 1992, Adunarea generală a ONU a adoptat Declarația cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice. Recunoscând importanța acestui document, primul care oferă o garanție a drepturilor minorităților în general, mai multe state au declarat ziua de 18 decembrie ca Zi a drepturilor minorităților naționale.

Între 28-29 noiembrie 1997, la Tîrgu Mureș, avea loc a V-a ediție a Forumului Intercultural, manifestare organizată de Centrul Intercultural al Ligii PROEUROPA. Cu acest prilej, Smaranda Enache, copreședintă a Ligii, a avansat propunerea ca ziua de 18 decembrie să fie desemnată ca Zi a Minorităților Naționale din România, propunere acceptată și susținută de participanți, printre care și ministrul de atunci al minorităților naționale Tokay György.

În anul 1998, ca urmare a rezoluției Forumului din noiembrie 1997 și a strădaniilor Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale, prin Hotărîrea Guvernului nr. 881, semnat de primul ministru Radu Vasile, 18 decembrie devine, în mod oficial, ZIUA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA.

De ce drepturi speciale pentru minoritățile naționale?

Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea generală a ONU la 10 decembrie 1948 (10 decembrie fiind Ziua internațională a drepturilor omului), a fost primul document care a ridicat drepturile omului la nivel internațional. Anterior, drepturile erau prevăzute de doar de constituțiile statelor democratice. În urma ororilor comise de regimul nazist, statele membre ONU au simțit nevoia garantării internaționale a drepturilor omului, considerînd că respectarea acestor drepturi nu pot fi considerate probleme interne ale statelor.

O declarație universală, un tratat sau o convenție generală în domeniul drepturilor omului nu soluționează însă toate aspectele legate de libertățile fundamentale. Există anumite grupuri care necesită un sprijin, o atenție specială, cum ar fi copiii, femeile, persoanele cu dizabilități. Din această categorie fac parte și minoritățile naționale. Motivul: în statele democratice legislația este votată, respectînd principiul votului majoritar, de parlament. Datorită statutului de minoritar, în lipsa unor tratate internaționale nu ar exista garanții pentru protejarea intereselor legale ale persoanelor aparținînd minorităților naționale. Prin urmare, instituțiile internaționale cum ar fi ONU, OSCE, Consiliul Europei, Uniunea Europeană au adoptat o serie de declarații, recomandări,

convenții, tratate pentru garantarea standardelor minime în domeniul drepturilor minorităților naționale.

Care sînt cele mai importante drepturi?

Inițial documentele internaționale în domeniul minorităților naționale s-au referit la interzicerea discriminării, acest fenomen fiind considerat cel mai periculos. În special în anii 1990 au apărut documentele care garantează nu numai egalitatea cetățenilor dar și dreptul de a-și păstra cultura proprie.

Spre exemplu *Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale*, adoptată de Consiliul Europei, garantează:

- dreptul la egalitate în fața legii și la egala protecție a legii;
- egalitatea deplină și efectivă în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și culturale;
- menținerea și dezvoltarea culturii proprii, păstrarea elementelor identității, cum ar fi religia, limba, tradițiile și patrimoniul cultural;

în privat și în public, oral și în scris;

- recunoașterea oficială a numelor de persoană și a denumirilor tradiționale de localități;
- o educație care încurajează cunoașterea culturii, istoriei, limbii și religiei minorităților;
- înființarea și administrarea propriilor instituții de educație și formare, învățarea limbii materne sau educația în limba minoritară;
- contacte libere peste frontiere cu persoanele aparținînd aceluiași grup etnic.

De ce este important să existe o zi a minorităților naționale?

Faptul că există o zi a minorităților naționale dă un prilej de a aduce, în mod periodic, în atenția opiniei publice problematicile legate de respectarea drepturilor minorităților naționale. Cu această ocazie se organizează conferințe de presă, dezbateri publice și alte evenimente similare. Totodată ziua are și un caracter festiv. Ziua minorităților naționale din România arată respectul populației majoritare față de minorități, așa cum ziua de 8 Martie este o ocazie pentru bărbați de a-și arăta respectul față de femei. Este nevoie de astfel de zile festive pînă cînd acest respect nu devine un lucru cotidian.

Care sînt minoritățile din România?

România este o țară multietnică, în care trăiesc 20 de comunități etnice care au un număr suficient pentru a fi

reprezentați în parlament. În ordine alfabetică, minoritățile reprezentate sînt: albanezii, armenii, bulgarii, cehii, croații, evreii, germanii, grecii, italienii, maghiarii, macedonenii slavi, polonezii, romii, rușii-lipoveni, rutenii, sîrbii, slovacii, tătarii, turcii, ucrainenii.

A ratificat România toate tratatele internaționale privind drepturile minorităților naționale?

România a ratificat o serie de tratate internaționale privind respectarea drepturilor minorităților, cum ar fi:

- *Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială;*
- *Declarația cu privire la drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice;*
- *Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale.*

Totodată au fost încheiate tratate bilaterale între România și țările vecine prin care se garantează respectarea drepturilor minorităților din România și ale românilor din aceste țări.

Există însă în continuare tratate semnate dar neratificate de România. Cele mai importante sînt: *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare* (Consiliul Europei, 1992, care are prevederi exacte privind sfera utilizării limbilor minoritare) și *Protocolul nr. 12 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* (Consiliul Europei, 2000, care deschide accesul victimelor discriminării la Curtea Europeană a Drepturilor Omului).

Cum sînt respectate drepturile minorităților naționale în România?

Începînd 1990, dar mai ales după 1997 au apărut o serie de inițiative legislative în domeniul drepturilor minorităților naționale, cum au fost asigurarea

- reprezentării acestora în Parlament (legislația privind alegerile parlamentare);
- educației în limba maternă (legislația în domeniul învățămîntului);
- utilizării limbii materne în administrația publică locală (Legea administrației publice locale nr. 215/2001).

Nu există încă o lege a minorităților naționale, care ar însuma prevederile dispersate în diferite norme legislative. O astfel de lege ar avea menirea de a sistematiza prevederile legale privind minoritățile naționale, și de a umple golurile încă existente (spre exemplu de a oferi o definiție a minorităților, măcar prin înșirarea celor recunoscute de lege pentru a nu crea confuzie între acestea și alte comunități etnice, cum ar fi grupurile de emigranți).

Problema majoră este aplicarea în practică a legislației existente. Studiile arată că există deficiențe serioase în implementarea legilor. Exemplele sînt foarte multe, de la îngrădirea învățării limbii maghiare în comunitățile de ceangăi pînă la abuzurile funcționarilor publici prin care se obstrucționează afișarea multilingvă a anunțurilor de interes public. În timp ce organizațiile extremiste își diseminează în mod liber, în instituții publice (școli și universități) publicațiile rasiste care îndeamnă la purificări etnice, poliția vînează manuale maghiare în gențile elevilor sau afișe care anunță dezbateri pe tema regionalizării României.

De ce există intoleranță în societatea românească?

Intoleranța față de necunoscut, față de neobișnuit este un

sentiment firesc într-o lume dominată nu de rațiune ci de instincte. În situații de criză, fenomenul este mult accentuat, mai ales dacă politicul, pentru a nu răspunde pentru eșec, utilizează învinovățirea colectivă a minorităților. Rezultatele acestei intoleranțe sînt discriminările, excluderile, epurările etnice.

Conform ultimelor sondaje de opinie în domeniu (*Intoleranță, discriminare, autoritarism în opinia publică*, realizat de Gallup pentru Institutul pentru Politici Publice în septembrie 2003), 13% din populația României ar dori expulzarea romilor din țară, iar 36% ar fi de acord cu ghettoizarea lor; 26% ar trimite maghiarii din țară în Ungaria, 81% ar interzice utilizarea limbii maghiare în fața autorităților, 46% ar interzice educația în limba maghiară; 29% consideră că crucificarea lui Isus este un păcat pentru care evreii nu pot fi iertați, 18% ar încuraja emigrarea evreilor.

Întrucît la baza intoleranței se află ignoranța, o soluție împotriva fenomenului o poate reprezenta educația în spiritul toleranței, educația privind minoritățile, tradițiile și cultura lor. Din păcate școala nu face prea mult pentru ameliorarea situației. Manualele de istorie (și nu numai) sînt dominate de stereotipii antiminoritare, cele de educație civică nu se preocupă, la nivelul dorit, de problematică.

În aceste circumstanțe, un rol crucial revine organizațiilor neguvernamentale pentru realizarea unor programe educaționale alternative pentru tineri, dar și pentru adulți (cum ar fi funcționarii publici, oameni de presă, lideri politici). Are o importanță specială și promovarea ratificării tratatelor internaționale în domeniu, adoptării unei legi a minorităților. Și nu în ultimul rînd, societatea civilă are menirea de a monitoriza, permanent, respectarea drepturilor omului, între care și cele ale minorităților naționale.

Hotărîrea Guvernului nr. 881/1998 pentru declararea zilei de 18 decembrie Ziua Minorităților Naționale din România

Publicată în Monitorul Oficial nr. 478 din 14 decembrie 1998

GUVERNUL ROMÂNIEI

HOTĂRĂRE

pentru declararea zilei de 18 decembrie Ziua Minorităților Naționale din România

Guvernul României hotărăște:

Art. 1. - Ziua de 18 decembrie se declară Ziua Minorităților Naționale din România.

Art. 2. - (1) Cu prilejul Zilei Minorităților Naționale din România vor fi organizate acțiuni culturale, simpozioane, mese rotunde și alte acțiuni cu tematică specifică.

(2) Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale și Ministerul Culturii, împreună cu autoritățile administrației publice vor acorda sprijin de specialitate pentru organizarea și desfășurarea manifestărilor ocazionate de acest eveniment.

PRIM-MINISTRU
RADU VASILE

Contrasemnează:
Ministrul delegat pe lângă primul-ministru Secretar de stat, șeful
Departamentului pentru minorități naționale
György Tokay

pentru Administrație Publică Locală
Vlad Roșca
p. Ministrul culturii,
Maria Berza
secretar de stat

București, 9 decembrie 1998

Libertatea de asociere

Liga PRO EUROPA și Fundația Alpha Transilvană au organizat, cu ocazia zilei de 10 decembrie, Ziua Internațională a Drepturilor Omului, dezbaterea Libertatea de asociere în România, la care au participat reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale, ai autorităților și presei din Tirgu-Mures.

În cursul anului 2003 au fost adoptate o serie de măsuri legislative prin care s-a limitat semnificativ libertatea de asociere în România. Din acest motiv, tradiționala aniversare a Zilei Internaționale a Drepturilor Omului s-a axat pe această problematică, abordând temele: restricții privind libertatea de asociere în legislația românească (cu o introducere în temă prezentată de Haller István din partea LPE); efectul noii legislații din domeniul socio-medical asupra organizațiilor neguvernamentale (cu o introducere prezentată de Andreia Moraru din partea Fundației Alpha Transilvană); dificultăți privind sponsorizarea, restituirea TVA; implicațiile Codului fiscal pentru asociații și fundații.

Care au fost restricțiile introduse în anul 2003?

Legea partidelor politice nr. 14/2003 condiționează posibilitatea creării unui partid politic de un număr de 25.000 membri fondatori. În argumentările parlamentarilor, era nevoie de această limită, întrucât nu e oportun să participe la alegeri partide cu trei membri, nici să fie finanțate din bani publici partide de buzunar. Aceste argumentări arată că cei care votat legea nu au înțeles existența a trei drepturi diferite:

- libertatea de asociere care nu poate fi limitată (nici conform **Constituției**, nici conform **Convenției europene a drepturilor omului**) de numărul persoanelor care doresc asocierea, în țările democratice numărul persoanelor care pot forma un partid politic fiind, în general, pînă la 3;

- dreptul de a participa la alegeri, care, în țările democratice, este limitat de regulă de numărul susținătorilor, cifra variind în funcție de tipul alegerii (număr mai mic la alegeri locale, număr mai mare la alegeri parlamentare);

- dreptul de a primi finanțare din bani publici, care, în țările democratice, depinde de rezultatele obținute în alegeri.

Ordonanța 37/2003 care a modificat **Ordonanța 26/2000 privind asociațiile și fundațiile**

- a reintrodus obligativitatea de a cere pentru înființare avizul ministerelor de resort;

- nu elaborează criteriile pentru a dobîndi statutul de utilitate publică, astfel a devenit posibil ca asociația de vînători în care primul ministru este președinte să primească statut de utilitate publică, iar organizații de renume, cum este Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, nu;

- modifică prevederea privind accesul organizațiilor la fonduri publice, care pînă atunci era univocă, cu o formulare care, printr-o interpretare restrictivă, ar permite doar organizațiilor de utilitate publică să primească finanțare publică.

La Camera Deputaților s-a depus o propunere de modificare a **Ordonanței 26/2000 privind asociațiile și fundațiile** care ar limita dreptul minorităților naționale de a forma organizații reprezentative, practic pentru fiecare

minoritate ar putea exista doar o singură organizație.

În domeniul organizațiilor cu profil socio-medical au apărut noi reglementări spre sfîrșitul anului care, acoperite cu intenția de a introduce norme de calitate, introduc practic o birocrație de coșmar. Organizațiile care oferă în mod gratuit servicii medicale (cu personal calificat și autorizat) sau aduc ajutoare celor nevoiași, sînt supuse unor proceduri de autorizări fără sfîrșit (și paralele, la diferite instituții, care nu țin cont de autorizările deja obținute sau condiționînd obținerea lor de existența altora), ce necesită kilograme de documente (din cele mai diverse și multe fără nici o tangență cu valoarea calității serviciilor). Astfel organizațiile neguvernamentale care lucrează cu un personal redus și fără cunoștințe în ale birocrației sînt practic obligate să renunțe la activitatea lor de caritate pentru a se profila în hîrtogărie. Vor fi în avantaj organizațiile care cunosc portitele ministerelor...

La dezbaterile privind restituirea taxei pe valoare adăugată unele organizații au fost foarte satisfăcute de modul în care această procedură se desfășoară în județul Mureș, altele au ridicat problema unui tratament diferențiat. Reprezentanta Direcției Finanțelor Publice, doamna Marta Ruja a garantat organizațiile că instituția dorește să sprijine activitatea lor și nu să creeze impedimente prin nerestituirea TVA-ului, în condițiile legii. Dacă au fost unele probleme, ele vor fi soluționate.

Proiectul **Codului fiscal**, prin introducerea posibilității de a vira 1% din impozit organizațiilor neguvernamentale, a fost perceput foarte pozitiv de societatea civilă. De 6-7, ani cu ocazia forumurilor naționale, se dezbate această problemă, repetatele propuneri, cereri în acest sens neîntîlnind, pînă acum, înțelegere nici din partea guvernanților, nici din partea parlamentarilor. De modul în care această lege va fi aplicată depinde, în mare măsură, viitorul societății civile din România.

H.I.

„Libertatea de întrunire și asociere

1. Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere, inclusiv dreptul de a constitui cu alții sindicate și de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale.

2. Exercițarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrîngeri decît acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protejarea sănătății sau a moralei ori pentru protecția drepturilor și libertăților altora. Prezentul articol nu interzice ca restrîngeri legale să fie impuse exercitării acestor drepturi de către membrii forțelor armate, ai poliției sau ai administrației de stat.”

Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, art. 11

adoptată la Roma, 4 noiembrie 1950

Îmbrățișarea unei șanse ... împlinirea unui vis

Ce e viața? O luptă continuă pentru afirmare și recunoaștere condusă de ambiție sau doar o trecere în așteptarea a ceva mai bun.

O mână de 25 de tineri am ales, ca și alții dar în alte ipostaze, prima variantă. Noi, interesați fiind de politică, diplomație, de societatea în care trăim, am ales cursurile Colegiului Democratiei. Sîntem mîndri pentru că noi sîntem a X-a generație care urmăm aceste cursuri. „Întîi a fost cuvîntul” – de fapt a fost cuvîntul scris. În data de 4 octombrie am avut examenul scris. Eu m-am dus fără emoții, cu inima ușoară. Apoi a urmat interviul. Norocul nu a fost de partea mea, deoarece am intrat penultima. Așteptînd cîteva ore am intrat hotărîtă și, se pare, am reușit să mulțumesc juriul, cum au reușit și alți 24 de noi colegiști.

Prima întîlnire a fost plină de emoții, iar noi, necunoscîndu-ne încă, nu știam parcă ce să facem. Lucrurile s-au schimbat însă cînd Kovács Gyöngyvér, coordonatoarea programului, ne-a pus înainte un reportofon cu rugămîntea de a ne prezenta. Am trecut apoi și peste inaugurarea oficială, ținută la Sala Oglînzilor unde au binevoit a veni numeroase personalități, dovadă a prestigiului de care se bucură Colegiul Democratiei.

În 10 noiembrie am participat cu toții la comemorarea evenimentelor Kristallnacht. Mărturia domnului Ladislau Grün, supraviețuitor al ororilor lagărelor naziste, m-a făcut să încleștez pumnul și m-a ambiționat în dorința de a lupta pentru democrație, egalitate și împotriva celor care nu au, încă, o conștiință a egalității.

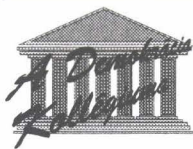
Într-un cadru mult mai relaxat, la Sovata, am învățat de la domnul Mircea Suhăreanu lucruri interesante despre societatea civilă și organizațiile neguvernamentale. În cadrul unui atelier de lucru spiritele „s-au încins” în momentul în care grupurile și-au prezentat cererile de finanțare. Seriozitatea unora s-a îmbinat cu joaca altora, apropiindu-ne. Ziua următoare doamna Smaranda Enache ne-a prezentat istoria Ligii Pro Europa, precum și activitățile cele mai importante ale organizației.

În luna decembrie cu ocazia zilei Drepturilor Omului am avut un curs la care domnul Haller István ne-a prezentat aspecte generale referitoare la aceste drepturi. În data de 13 decembrie domnul Cristian Pîrvulescu, președintele Asociației Pro Democrația, ne-a vorbit despre statul de drept și instituțiile lui.

Cam acesta ar fi începutul. Fiecare curs ne-a lăsat ceva pentru că referenții au știut să facă întîlnirile cît mai interesante și mai atractive pentru niște tineri neastîmpărați. Aștept cu nerăbdare surprizele următoare și sper că la sfîrșit – pentru că, nu-i așa? totul are un sfîrșit – vom rămîne prieteni și nu vom regreta nici o clipă din cele petrecute la Colegiu.

Niciodată nu ști ce îți rezervă viitorul, de aceea dacă ți se oferă o șansă (eu consider acest „Colegiu al Democratiei”, o șansă) îmbrățișează-o și profită de ea din plin.

Cristina Man

Kezdetek...

Valószínűleg a Demokrácia Kollégiumát már mindenki ismeri vagy ha nem, legalábbis hallott róla, hiszen a több mint 200 ifjú aki ezt elvégezte, ennek hírért vitte.

Számomra is ott kezdődött a „beavatás”, hogy másoktól hallottam a Pro Europa Ligáról és a Demokrácia Kollégiumáról. Mindenki azt rebesgette, hogy mennyi jól lehet itt tanulni, milyen jó a közösség, annak ellenére, vagy talán épp azért, hogy nagyon változatos.

A beiratkozás volt az első lépés, melyet meg kellett tenni, majd jött az írásbeli felmérés. A folyosón nagy volt a szorongás és a félelem, mindenki találkozhatott olyan ismerőseivel, akiknek nem ismerte azelőtt ilyen irányú érdeklődését. Egy hét után kiderült ki léphetett tovább a szóbeli vizsgára. Azon a szombat reggelen mindenki megpróbálta a legjobbat kihozni magából. A hétköznapi farmert felváltotta a komolyabb öltözék. Sorra kerülve észrevettük, hogy a sok feszültségre semmi nem adott okot, mivel a vizsgáztató személyek kedvesek és humorosak voltak (a korai kezdés ellenére is).

Még eltelt egy hét és készen állt a lista a 25 személy nevével.

Ettől a pillanattól az események gyorsan perdültek. Jött az első találkozás, ahol sor kerülhetett a bemutatkozásra. Egy reportofon került az orrunk alá, azzal a kéréssel, hogy „tessék, mutatkozz be”. Mi, naív és bátortalan ifjak, motyogtunk is valamit magunkról. A következő esemény már a Hivatalos megnyitó volt. A sok érdekes gondolatból, leginkább az maradt

meg, amit Mircea Suhăreanu mondott: nem azért jelentkeztünk a Demokrácia Kollégiumára hogy mindenkiből politikus legyen, hanem azért, hogy ismereteink bővüljenek és el tudjunk igazodni világunkban vagy esetleg vezéregyenységekké váljunk közösségünkben.

Ezután jöhetett a szovátai kirándulás. Az első előadás után mindenki számára világosabb lett, hogy mivel foglalkoznak a non-profit szervezetek, délután pedig, felszabadultabban, hiszen nem előadásról volt szó, megtudtuk milyen egy jó pályázat. A következő reggelen Smaranda Enache a Pro Europa Ligát mutatta be.

Az előadások és a műhelygyakorlat mellett az is a kirándulás céljai között szerepelt, hogy jobban megismerjük egymást. A programnak ez a része is sikeres volt.

Ezt követően a Liga székhelyén hallgattuk az előadásokat: az egyetemes emberi jogokról Haller István, a jogállamról és ennek intézményeiről Cristian Pîrvulescu tartott előadást. Ezek a találkozók hozzájárultak ismereteink kibővítéséhez, oly mértékben amennyire a rendelkezésünkre álló (kevés) idő és a sok új információ megengedte.

Az idei csoport a Demokrácia Kollégiumának tizedik generációja. Szép és kerek szám, ami előjele lehet egy különleges „kiadásnak”. Feltételes módban, ha sikerül minden elvárásnak megfelelnünk. Csak rajtunk múlik, hogy sikerül-e élni a lehetőségekkel.

Bartha Réka

Șanse egale în Satu Mare

În procesul integrării europene ale României, societatea civilă are sarcini tot mai mari.

Prin O.N.G.-uri veghează aplicarea și respectarea criteriilor de aderare care privesc drepturile egale ale minorităților de diferite categorii.

Filiala Satu Mare a Ligii Pro Europa, alături de Fundația Identitás, Colegiul Universitar „Babeș Bolyai” și Inspectoratul Școlar Județean Satu Mare în 3-4 octombrie 2003 a organizat o conferință internațională cu tema „Alternativele educaționale în sprijinul asigurării șanselor egale”.

Peste 300 de cadre didactice maghiare și 100 români, germani, rromi cunoscători ai limbii maghiare au umplut frumoasa sală a Teatrului de Nord și au participat activ la dezbaterile temelor prezentate de invitați.

Atât dr. László Murvai, director general în M.E.C.T. și Judith Dan, conducătorul Școlii Waldorf din Cluj Napoca, cât și profesorii universitari invitați din Ungaria au accentuat necesitatea cunoașterii psihice ale copiilor și adaptării stilurilor de muncă la aceste caracteristici care se leagă nu numai de vârsta celor educați ci și de bagajul lor de aptitudini aduse din familie, care de multe ori depind de mediul socio-economic și uman al familiei, de limba maternă a copilului.

Evaluările permanente din clasă și cele naționale, anuale dovedesc că un număr tot mai mare de elevi nu se ridică la cerințele programelor, cauza fiind accentul prea mare pus pe acumulări științifice, cantitative, în detrimentul dezvoltării aptitudinilor practice. Dr. Tamás Vekerdy, profesor universitar din Ungaria accentua că, asigurarea șanselor egale de dezvoltare a tinerei generații se poate realiza numai printr-o educație în centrul căreia stă copilul.

Alternativele educaționale aduc în sprijinul educației toate acumulările culturale, artistice, economice, psihologice, căutând calea prin care să dezvolte aptitudinile practice ale elevilor.

De ziua internațională a minorităților, în 18 decembrie 2003, Filiala Satu Mare a Ligii Pro Europa, a mobilizat peste trei sute de elevi și cadre didactice la toate liceele din Satu Mare pentru a căuta punctele de legătură economice, sociale, culturale dintre majoritate și minoritate.

Tinerii adunați în sala festivă a Colegiului Național „Ioan Slavici” din Satu Mare au audiat și urmărit prin videoprojector o prezentare științifică cu tema „Minoritățile și drepturile lor în România”, lucrare prezentată simultan la Satu Mare de către profesorii Cherecheș Nicoleta, Gál Gyöngyi, Havrincea Adrian și în Israel la un simpozion internațional de către prof. Ioan Viman, inspector școlar general al județului Satu Mare.

Lucrarea a accentuat din nou rolul și locul societății civile românești în asigurarea șanselor egale de afirmare, indiferent de originea etnică, de dizabilitățile pe care le au unii elevi sau tineri ai societății românești, indiferent de mediul social sau economic din care se ridică acesta.

Ziua Internațională a Minorităților a fost marcată și printr-un program artistic deosebit, prezentat de corurile românești și maghiare ale Liceului pedagogic, dirijate de domnul prof. Petrovici și doamna profesor Maria Szabó.

Membrii și simpatizanții Ligii Pro Europa din Satu Mare au încheiat anul 2003 cu speranța ca în 2004 să contribuie și mai mult la asigurarea șanselor egale de afirmare pentru tînăra generație.

Kónya László

Soluție de admisibilitate în cazul N.G.

Comunicat BDO

La 13 noiembrie 2003 Curtea Europeană a Drepturilor Omului din Strasbourg a dat o decizie de admisibilitate în cazul N.G. împotriva României.

N.G. (minor la data faptelor), acuzat de tâlhărie, a fost arestat la 7 iulie 1996 de polițiști din cadrul Poliției Municipiului Tîrgu-Mureș, și reținut, fără mandat de arestare, la Centrul de Ocrotire al Minorilor. Anchetat în lipsa unui avocat sau a unui părinte, minorul N.G. s-a plîns de rele tratamente (bătăi cu pumnii și picioarele, dușuri reci, ras în cap, etc) aplicate de persoane din cadrul poliției și de gardienii publici din Centrul de Ocrotire. În această perioadă de timp N.G. a fost filmat și prezentat pe un post de televiziune local ca fiind tâlhar. La insistențele coordonatorului Biroului pentru Drepturile Omului al Ligii PRO EUROPA, N.G. a fost eliberat la data de 12 iulie 1996.

La trei zile, Liga PRO EUROPA a depus o sesizare la Parchetul Militar Mureș, iar părinții minorului au formulat și ei plîngeri penale. Parchetul Militar Mureș și Parchetul Teritorial Militar București — prin dl. procuror militar Sandu Marin — au dat soluții de neîncepere a urmăririi penale, atât sub aspectul arestării ilegale, cât și al tratamentelor inumane și degradante aplicate minorului, astfel încît nimeni nu a fost tras la răspundere.

La 30 martie 1998, cu sprijinul avocaților APADOR-CH, N.G. a formulat o plîngere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

de la Strasbourg, unde a invocat următoarele încălcări: a fost supus unui tratament inuman și degradant (articolul 3); ancheta efectuată de procurorii militari nu a fost efectivă, promptă și nici imparțială (articolul 3); a fost arestat ilegal (articolul 5.1); nu a fost informat prompt despre învinuire (articolul 5.2); nu a fost dus prompt în fața unui judecător (articolul 5.3); nu a avut posibilitatea să atace în justiție măsura arestării și detenția (articolul 5.4); nu are remedii efective pentru compensarea arestării ilegale (articolul 5.5); soluția de neîncepere a urmăririi penale adoptată de Parchetul Militar l-a lipsit de acces în justiție (articolul 6.1); procurorul militar Sandu Marin și polițiștii de la Poliția Tîrgu-Mureș i-au încălcat prezumția de nevinovăție (articolul 6.2); nu are remedii efective pentru repararea acestor încălcări la nivel național (articolul 13). Cu excepția susținerii reclamantului N.G., în sensul că aceste încălcări au fost motivate de apartenența sa la minoritatea romă, Curtea a declarat admisibilă plîngerea pentru toate încălcările enumerate mai sus.

În acțiunile sale împotriva încălcării unor drepturi fundamentale, minorul N.G. a primit sprijin din partea Ligii PRO EUROPA, Comitetului Helsinki Român APADOR-CH, Amnesty International și European Roma Rights Centre.

Biroul pentru Drepturile Omului

25 noiembrie 2003

INVITAȚIE

Membrii și membrele Ligii Pro Europa sînt invitați să participe la Adunarea Generală Anuală, care va avea loc sîmbătă, 28 februarie 2004, începînd cu orele 10,00, la Centrul Diaconic Reformat, str. Mihai Eminescu nr. 28, Tîrgu-Mureș..

Ordinea de zi va cuprinde:

1. Raport de activitate pe anul 2003
2. Raport financiar pe anul 2003
3. Raportul comisiei de cenzori pe anul 2003
4. Programul de activitate și financiar pe 2004
5. Modificarea Statutului Ligii Pro Europa
6. Alegerea Consiliului de Coordonare, a copreședinților și a Comisiei de cenzori pentru mandatul 2004-2006.

Membrii Ligii care nu au reușit să-și achite cotizația anuală pînă la 31 decembrie 2003, o vor putea face pînă la data Adunării Generale la secretariatul Ligii sau la fața locului în ziua Adunării.

În conformitate cu art. 8 al Statutului Ligii „Valoarea cotizației lunare se stabilește la 0,5 euro/lună pentru membrii activi. Șomerii, pensionarii, elevii, studenții și militarii în termen vor plăti o cotizație simbolică al cărui cuantum este la latitudinea lor.”

Pentru anul 2003 valoarea cotizației este de 230.000 lei pentru membrii activi.

Consiliul de Coordonare al LPE

Tîrgu-Mureș, la 13 februarie 2003

MEGHÍVÓ

Tisztelettel meghívjuk a PRO EUROPA Liga tagjait szombaton, 2004 február 28-án, d.e. 10 órai kezdettel, a marosvásárhelyi Református Diakóniai Központban (Mihai Eminescu utca 28 szám) a következő napirenddel megtartandó évi Közgyűlésünkre:

1. Beszámoló a PEL 2003 évi tevékenységeiről
2. Beszámoló a PEL 2003 évi pénzügyi helyzetéről
3. Az Ellenőrző Bizottság jelentése 2003-ra
4. A 2004-es tevékenységi és pénzügyi program bemutatása
5. A PEL Alapszabályzatának módosítása
6. A Koordinációs Tanács, a társelnökök és az Ellenőrző Bizottság megválasztása a 2004-2006-as mandátum idejére.

Azon tisztelt tagjaink akiknek nem sikerült kifizetniük múlt évi tagsági díjukat, megtehetik a Közgyűlés napjáig a Liga titkárságán vagy a Közgyűlés napján a helyszínen.

A PEL Alapszabályzata 8. cikkelyének értelmében „A havi tagsági díj összege, az aktív tagok számára 0,5 euro. A munkanélküliek, nyugdíjasok, diákok és sorkatonák tagsági díja szimbolikus értékű, melynek összegét maguk határozzák meg.”

A 2003-as tagsági díj évi értéke az aktív tagok részére 230.000 lejes összeget teszi ki.

A PEL Koordinációs Tanácsa

Marosvásárhely, 2003 február 13-án

Pro Europa poate fi citită pe Internet la adresa:

www.proeuropa.ro

Liga PRO EUROPA Liga

Copreședinți:

Smaranda ENACHE și CSÍKY Boldizsár

Director executiv: SZOKOLY Elek

540049 Tîrgu Mureș, P-ța Trandafirilor nr. 5, et. III, CP. 1-154
Tel/fax: +40-(0)265-250182; 250183, e-mail: office@proeuropa.ro

CONTENTS:

Pg. 1-2: *Agony and ecstasy. The civil society in 2003* – a brief inventory of the changes in the legislative framework of the civil society and of the organisations which gained „public utility” status.

Pg. 2: *A Romanian / Hungarian Synopsis of the PEL's activities in December 2003.*

Pg. 3-4: *Autonomy damn it!* – an opinion regarding the highly debated question of ethnic and/or territorial autonomy of persons belonging to national minorities: the case of the Szekler Province.

Pg. 5-6: Recommendations of Sinaia on the use of minority language in the broadcast media in Romania – a set of principles on the use of minority languages elaborated together with the representatives of audio-visual media, minority associations and governmental institutions during the seminar held in Sinaia on the topic.

Pg. 7-8: *The Day of National Minorities in Romania* – an informative article on the national minorities living in Romania, their problems, rights and international documents signed and ratified by the Romanian state.

Pg. 9: *The right of association* – an article regarding the round table on the right of persons to freely form different organisations and associations, the legislative framework and the problems encountered by the civil society.

Pg. 10: *Embracing a chance...fulfilling a dream / Beginnings...* – articles on the activities: courses and workshops of the College of Democracy.

Pg. 11: *Equal chances in Satu Mare* – short presentation of the international conference “Educational alternatives in support of equal chances”, organised by the Satu Mare branch of the Liga Pro Europa; *Admissibility solution on the NG case* – press release regarding the solution given by the European Court of Human Rights in the case of N.G..

Pg. 12: *Announcement of the Pro Europa League's General Assembly for February 2004.*

Responsabil de număr: KACSÓ Judit-Andrea

Multipliat la **MEDIAPRINT**

*PRO EUROPA este publicată cu sprijinul
Fundației Heinrich Böll (Germania) și Charles St. Mott (SUA)*